

Linköpings universitet

Ola Alfredsson

Varför tappade skolan tron?

– En analys av religionsämnets förändring relaterat till sekulariseringen i Sverige

Examensarbete 15 hp

LIU-LÄR-RE-A--12/002--SE

Handledare:

Fredrik Wenell

Institutionen för

kultur och kommunikation

	<p>Institutionen för kultur och kommunikation</p> <p>581 83 LINKÖPING</p>	<p>Seminariedatum</p> <p>17/ 1-2012</p>
---	---	--

<p>Språk</p> <p>Svenska</p>	<p>Rapporttyp</p> <p>Examensarbete avancerad nivå</p>	<p>ISRN-nummer</p> <p>LIU-LÄR-RE-A--12/ 002--SE</p>
------------------------------------	--	--

<p>Titel</p> <p>Varför tappade skolan tron? – En analys av religionsämnets förändring relaterat till sekulariseringen i Sverige</p> <p>Title</p> <p>The loss of religious values – An analysis of the subject religion related to secularization in Sweden</p> <p>Författare</p> <p>Ola Alfredsson</p>

<p>Sammanfattning</p> <p>Syftet med uppsatsen har varit att försöka se ett samband mellan religionsämnets förändring och den sekulariseringsprocess som det svenska samhället genomgått de senaste femtio åren. Genom en litteraturstudie har jag tagit reda på och förklarat de förändringar ämnet genomgått med hjälp av bl.a. äldre kursplaner. För att förklara sekulariseringens förändring har jag använt mig av svenska forskare, och tillika forskning gjord på det svenska samhället. Sekularisering får ses som en religiös förändring bort från en enhetsstat, och över lag är det kristendomens förlorade mark som i arbetet benämns som sekularisering.</p> <p>Avslutningsvis kommer förändringen inom ämnet religionskunskap ställas mot den sekularisering som skett för att försöka se samband, en diskussion om ämnets vara eller icke-vara i skolan avslutar arbetet.</p>
--

<p>Nyckelord</p> <p>Religionskunskap, kursplaner, sekularisering</p>

INNEHÅLL

INLEDNING	4
SYFTE/FRÅGESTÄLLNINGAR	5
METOD.....	6
Litteratursökning	6
Urval av litteratur	7
Ett metodiskt problem	8
Etiska överväganden	8
AVGRÄNSNINGAR	8
FORSKNINGSÖVERSIKT	9
KÄLLMATERIAL.....	10
BAKRUND (1900-talets första femtio år)	13
RESULTAT (vad säger litteraturen?)	15
Hur har religionsämnet, i Sverige, sett ut över tid?.....	15
Varför har vi haft religionsundervisning i den svenska skolan?	19
Vad menas med samhällslig sekularisering?	23
Vad innebär det att ett samhälle är sekulariserat?	23
Hur har den svenska sekulariseringen sett ut över tid?	25
Vad menas med en sekulär skola?.....	28
SLUTSATS	30
Hur kan vi förstå religionsämnets förändring relaterat till sekulariseringen?	30
LITTERATURFÖRTECKNING.....	34
Tryckta källor	34
Elektroniska källor	36

INLEDNING

När man som student varit ute bland eleverna på olika gymnasieskolor och har haft som uppgift att undervisa i religion möter man alltid elever som suckar, protesterar eller i bästa fall argumenterar mot tanken om att ha religionsundervisning. Samtidig slänger många ur sig kommentarer om att muslimer bara krigar, att kristna försöker pracka på en massa konstigheter eller att buddister bara sitter med benen i kors hela dagarna. Intolerans, oförståelse och okunskap präglar det svenska samhället, och det får sina första uttryck i skolan.

Religionsämnet är ett av de mest omdebatterade ämnena i den svenska skolpolitiken, men även inom det mediala. Samtidigt är även ämnet ett av de som genomgått flest förändringar under de senaste 100-åren, både det innehållsmässiga och ämnets syfte har förändrats. De kommentarer jag beskrev ovan kan inte varit vanliga när ämnet fanns i en kontext uppbyggd på kristendom, med ett enhetssamhälle stark förknippat med lutherdomen. Men världen, och Sverige, förändrades och en ökad global medvetenhet och ett mer pluralistiskt samhälle tog sin form efter andra världskriget.

Människor slutade att följa de kristna doktrinerna som låg som en slöja över det svenska samhället och i takt förändrades även religionsämnet när skolan bröt sig ur den lutherska kyrkan. Medborgarna tappade förtroende och intresset för tron och ämnet blev mer konfessionslöst och religionspluralistiskt. Kristendomen i det svenska samhället har försvagats under årtionden, med skilsmässan mellan stat och kyrka år 2000 som den slutgiltiga konsekvensen av en allt tydligare differentiering mellan kyrka och samhälle. Kristendom som länge var det centrala inom religionsämnet har även det under årtionden tappat mark för andra åskådningar, och det får ses som en spegling av det samhälle där skolan verkar. Idag anses Sverige vara ett av de mest sekulariserade länderna i världen (Inglehart & Norris, 2004:68, 86, 90, 226), och skolan skall vara både konfessionslös och objektiv.

Jag kommer här ge en övergripande bild av de förändringar som skett inom ämnets utformning sen 60-talets början fram till idag och samtidigt förklara den sekulariseringsprocess som skett under samma tidsperiod. Frågan blir om dessa två förändringsmodeller går ihop, om det finns några klara samband mellan ämnets förändring och den svenska sekulariseringen. Jag personligen tror det, och med hjälp av denna uppsats ska jag försöka visa det.

SYFTE/FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med detta arbete är att försöka förstå hur den svenska religionsundervisningen har förändrats över tid, och förstå sambandet mellan ämnets förändring och samhällets sekularisering. Genom en litteraturstudie ska jag besvara frågan ”*Hur kan vi förstå religionsämnets förändring relaterat till sekulariseringen?*” och där följande underfrågor ska hjälpa mig att uppnå detta:

- Hur har religionsämnet, i Sverige, sett ut över tid?
- Varför har vi haft religionsundervisning i den svenska skolan?
- Vad menas med *Samhällelig* sekularisering?
 - Vad innebär det att ett samhälle är sekulariserat?
 - Hur har den svenska sekulariseringen sett ut över tid?
 - Vad menas med en sekulär skola?

METOD

För att besvara mina frågeställningar, samtidigt som jag håller mig innanför ramarna för ett forskningskonsumerande examensarbete, har jag valt att göra en forskningsöversikt. Tanken är att studera befintlig litteratur för att på så sätt sammanföra tankar och idéer till ett helt nytt arbete. Backman (2008:72) beskriver forskningsöversikten som en metod för att sammanfatta och integrera empiriskt material, med en målsättning om att hitta kausalsamband, generalisationer eller utveckla nya teorier. I min forskningsöversikt kommer jag inte söka några kausalsamband, göra generalisationer eller utveckla nya teorier, utan min uppgift kommer istället vara att sammanföra två olika perspektiv med varandra, nämligen sekularisering och religionsämnets förändring, och försöka förstå hur dessa hänger ihop.

Även om Backman (2008:75) skriver att tanken med en forskningsöversikt är att sammanfatta liknande forskning för att få en översikt över ett specifikt ämne, ser jag inga problem med att använda samma metod för att sammanföra två olika forskningsöversikter till en, mitt syfte är att göra en kombinatorisk översikt.

En hermeneutisk ansats kommer jag att göra när det kommer till frågeställningarna som behandlar religionsämnets förändring. Hermeneutik innebär, enligt Bryman (2006:370–371) och Bergström & Boréus (2005:24–25), att man ska försöka förstå texten i dess kontext, i vilket syfte texten är skriven. När man exempelvis tittar på kursplaners syfte måste man förstå samhällets idé om ämnets utformning och syfte, alltså varför ämnet fanns.

Vidare kan sägas att metoden jag valt även är deskriptiv då den kommer att beskriva förändringar, i läroplaner och samhället (när det kommer till sekularisering), över tid utan att göra någon djupare analytisk ansats. Min läsning kommer dock att vara styrd mot litteratur som kan få mig att föra ihop de två olika perspektiven, ämnets förändring och samhällets sekularisering.

Litteratursökning

För att finna intressant och för studien relevant material har jag använt mig av olika internetbaserade databaser. Databaserna jag använde mig av var följande; *ERIC*, *Artikelsök*, *Libris* och *Academic Search Premier*. Bryman (2006:456) påpekar det viktiga i att använda sig av bra sökord, som gör att man får ett så innehållsrikt sökmaterial som möjligt. Genom att söka upp olika valda artiklar och studera deras litteraturförteckning kan man finna fler källor till sin studie.

Sökord jag använt mig av är:

Svenska	Engelska
Kristendomskunskap	<i>Christian studies</i>
Religion	<i>Religion</i>
Religionskunskap	<i>Religious studies</i>
Samhälle	<i>Society</i>
Sekularisering	<i>Secularization</i>
Skola	<i>School</i>
Sverige	<i>Sweden</i>

Jag har även använt mig av ett mindre vetenskapligt förfarande när jag använt mig av Google för att finna litteratur, eller studier. Genom mitt google-sök har jag funnit svenska examensarbeten, magisteruppsatser och C-uppsatser som behandlat ämnen som påminner om mitt egna. Samma sökord har använts här och genom hemsidan www.uppsatser.se har jag funnit en del material, detta material har senare gått att ladda ned från olika lärosätens hemsidor. Genom att studera de olika arbetenas litteraturförteckning har jag funnit relevant litteratur till min studie.

Urval av litteratur

För att min litteraturstudie skulle bli så övergriplig som möjligt var ett urval av texter en nödvändig process. Jag valde att läsa artiklarnas och böckernas abstrakt/inledning för att få en översikt av ämnet som behandlades, och efter det valde jag de böcker/artiklar som var relevanta för min studie. Efter det första urvalet gick jag vidare genom att läsa litteraturen mer grundligt och leta efter argumentationer som var konsekventa och som var i samklang med de referenser som gjorts. Backman (2008:77) menar att detta förfarande är viktigt för att få en så trovärdig litteratur som möjligt. Den övergripande tanken med mitt urval var att hitta litteratur som var relevant för undersökningen, och där det centrala temat överensstämde med mina frågeställningar. Dock finns det undantag, där jag tagit med litteratur som bara berör det som

är relevant för min undersökning i korthet, där författarens huvudspår varit något annat, oftast religionsdidaktik (t.ex. Olivestam, 2006).

Ett metodiskt problem

Ett problem jag stötte på tidigt i mina litterära eftersökningar var bristen på litteratur som behandlar sekulariseringen i det svenska samhället, både specifikt vad sekularisering är, men även en historisk översikt saknades. Den mesta litteraturen behandlade det engelska, amerikanska och det tyska samhället, och jag anser inte att detta är applicerbart på min forskning då samhällena i sig skiljer sig mycket åt. Vad som kan anses vara ett steg mot sekularisering i USA är inte detsamma i Sverige, då många, som vi kommer att se, menar att Sverige har kommit långt i sin sekulariseringsprocess.

Etiska överväganden

När man gör en litteraturstudie/forskningsöversikt är de etiska övervägande inte lika omfattande som vid kvalitativa intervjuer eller enkätundersökningar. Ställningstagandena är inte av samma karaktär, utan när man gör en litterär undersökning som bygger på publicerat material får man istället tänka på saker som urkundsförfalskning m.m. Jag menar att man inte direkt får kopiera någons arbete utan att tydligt referera till det, undermålig refererande överlag är enligt mig etiskt oförsvarbart. Man måste visa tydligt var man fått sina uppgifter ifrån och kan inte förvränga eller ändra författarens åsikter för att de skall passa in i sin egen undersökning.

AVGRÄNSNINGAR

Jag har valt att avgränsa mitt forskningsområde till åren 1962-2011, då en fullskalig genomgång av religionskunskapsämnets förändring samt sekulariseringsprocessen skulle kräva enorma resurser och betydligt utförligare arbete. I fokus har jag valt religionsämnet i Sverige då jag själv ska bli religionslärare inom det svenska skolväsendet. Det finns litteratur och forskning som behandlar religionsämnet i andra länder, främst USA, men jag anser att detta inte är av relevans för mig, framför allt då det amerikanska skolsystemet skiljer sig markant från det svenska, så även det amerikanska samhällets uppbyggnad. Avslutningsvis har jag valt att fokusera på sekulariseringen inom Sverige, för att den skall kunna bli applicerbar på religionsämnets förändring. En viss generell bild (där icke-svenska författare kommer ligga som grund) av sekulariseringen kommer att tas upp, och detta för att

sekulariseringen ska ges en djupare förklaring tillika förståelse. Det finns en konflikt med begreppet sekularisering som handlar om det negativa i ordet sekularisering. Göran Gustafsson (1997:229ff) använder sig istället av ordet religiös förändring för att förklara den process som många andra betecknar sekularisering. Jag kommer att använda mig av sekularisering, då jag inte anser att ordet sekularisering är något negativt laddat ord, och Gustafssons beteckning kommer att beröras marginellt, men båda syftar i min mening till samma sak, en förändringsprocess där det religiösa tappar mark i samhället.

FORSKNINGSÖVERSIKT

Det problem jag valt att behandla i min uppsats är kanske inte unikt, men dock av en mer säregen karaktär än övrig forskning på området. Det finns, så vitt jag sett, ingen forskning som sammanför sekularisering och religionsämnets förändring på samma sätt som jag, det finns dock forskning som påminner om det jag skrivit. Den forskningen kommer jag här att presentera.

Elisabet Höglund skrev 2008 ett examensarbete inom religionsvetenskap på lärarutbildningen (Växjö universitet) med titeln *Ett ämne i tiden? – En studie över hur ämnet biblisk historia och katekes utvecklades till att bli ämnet religionskunskap*, där syftet var att förklara läroplanernas förändring mot sekularisering och traditionella pedagogiska tankegångar. Med hjälp av en litteraturstudie ger hon en övergripande bild av vad som står att finna i de olika kursplanerna från 1842-1994 och blandar dessa resultat med kommentarer om den då rådande samhällsdebatten. Hennes perspektiv är mer av en pedagogisk karaktär och det är i hennes analys tydligt att det är just förklaringsmodeller från ett pedagogiskt perspektiv som ges för att ge en övergripande bild på ämnets förändring. Hon menar att man med hjälp av de pedagogiska tankegångarna kan förstå den förändring som ämnet gått igenom, samtidigt som en ökad modernisering och invandring i samhället lett till ett mer religionspluralistiskt ämne. Inom Höglunds forskning anser jag att det saknas fokus på sekularisering, även om hon i sin början av uppsatsen behandlar ämnet kan jag inte se sekularisering som förklaringsmodell i hennes analys, därav anser jag även att min forskning kommer ge en ökad förståelse till ämnets förändring, och i viss mån vara en förlängning/komplettering till hennes undersökning.

Markus Brunfelt skrev 2002 en magisteruppsats som fick namnet *Från kristen tro till religiös pluralism – analys av orsaker i de nationella kursplanerna för religionskunskap i grundskolan*. Syftet med uppsatsen var att förklara de förändringar som skett i kursplanerna för religionsämnet och söka förklaringar till dessa i samhällets utveckling. Med hjälp av en komparativ analys av kursplaner från Lgr62 – Lpo94, ett liknande spann som jag själv haft, undersöker han de förändringar som skett inom ämnet. Utöver detta gör Brunfelt en orsaksanalys, där han försöker besvara frågan; Varför har dessa förändringar skett? Brunfelt kommer i sitt resultat fram till att det är de många internationella pedagogiska och samhällsförändrande strömningarna (som ökat internationell medvetenhet) som kommit till Sverige som ligger till grund för de förändringar som skett inom ämnet. Även den ökade religiösa pluralismen och sekulariseringen ligger till grund för de förändringar som skett menar Brunfelt, och här närmar han sig den forskning som jag själv bedrivit. Han beskriver dock inte sekulariseringen i detalj och gör inga uppenbara jämförelser, utan som Höglund (2008) talar han mer om de pedagogiska influenserna som genomströmmade den svenska skolvärden under sextio, sjuttio och 80-talet. Brunfelt har även gjort en religionsdidaktisk analys om hur man får eleverna att uppskatta religionsämnet och avslutningsvis ger han en kortare beskrivning av hur han tror att religionsämnet kommer se ut i framtiden. Jag menar, precis som jag gjorde med Höglund (2008), att min forskning djupare studerar sekulariseringens effekter på religionsämnets förändring, och därför kan de ses som en förlängning eller komplettering av tidigare beskriven forskning.

Det finns som beskrivet ovan inte mycket forskning (bortsett från examensarbeten skrivna inom olika utbildningar) som hanterar ämnet som jag gör, och därför har jag valt att presentera två stycken uppsatser som någorlunda sammanfaller med mitt ämnesval. Det ger kanske inte en så bra bild av det aktuella forskningsläget, eller forskningen som gjorts, men med min forskningsöversikt vill jag bara visa på att det som finns behöver kompletteras eller byggas ut.

KÄLLMATERIAL

För att komma åt de två första frågorna har jag använt mig av befintliga läroplaner, eftersom de är det säkraste källorna till vad som står angående undervisningsmoment i religionsämnet. Läroplaner jag använt mig av är; Lgr62, Läroplan för gymnasiet (1966), Lgr69, Lgy70,

Lgr80, Lpf94, Lpo94 samt Lgy11 och Gyl1. Men annan litteratur har använts för få en djupare förståelse för dessa.

Karl-Göran Algotsson, docent i statsvetenskap vid Uppsala universitet, skrev 1975 boken *Från katekestvång till religionsfrihet: debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet*, där han metodiskt och sammanfattande går igenom de förändringar som skedde i skolans religionsundervisning från sekelskiftet fram till Lgr. 69. Han blandar debatter om förändringarna med vad som faktiskt skedde i läroplanerna, och ger vissa förklaringsmodeller till de förändringar som skedde. Boken som är mer än fyrtio år gammal kan kännas omodern och irrelevant, men jag anser att om man skall fånga dåtidens debatt bör man använda sig av källor som verkade under tiden och på så sätt fångar det samhällsklimat vari förändringarna skedde. Boken, som är en historisk översikt, försöker heller inte ta någon ställning, eller säga att ett eller annat beslut var fel, fick fel konsekvenser eller dylikt utan Algotsson ger oss bara en historisk resumé av faktiska händelser och debatter.

I boken *Livstolkning och värdegrund (2000)*, skriven av Edgar Almén, Ragnar Furehede, Sven G. Hartman och Björn Skogar, diskuteras undervisning i religionskunskap. Hartman beskriver i ett av bokens kapitel några av de förändringar som skett inom ämnet, och söker ge några förklaringsmodeller till dessa förändringar, som överlag behandlar de innehållsmässiga förändringarna inom ämnet religionskunskap. Även om Hartman inte är religionsvetare, utan professor i pedagogik, ger han i boken en nyanserad bild av de förändringar som skett utan att peka på om ämnets förändringar varit av godo eller ondo.

Carl E. Olivestam, professor vid Strömstad akademi, gör en kortare genomgång av religionsämnet förändring i boken *Religionsdidaktik: om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen (2006)*. Även han, som Hartman (Almén et al., 2000), beskriver den förändringsprocess som skett inom religionsämnet, och ger en del förklaringar till varför dessa förändringar skett och vilka konsekvenserna blivit. Eftersom det inte finns någon bok som heltäckande ger förklaringar till de förändringar som skett inom religionsämnet har jag valt att ta med författare som beskriver fenomenet lite mindre utförligt, men dock ger en bra överskådlig bild, härtill kan Kjell Härenstams, *Kan du höra vindhästen?(2000)* läggas.

När det kommer till frågorna som behandlar sekulariseringen har mina huvudkällor för den del som beskriver den svenska processen varit Magnus Hagevi, Thorleif Pettersson och marginellt även Göran Gustafsson. Jag har även valt att försöka ge en lite mer övergripande

bild av vad sekularisering är, med hjälp av Anthony Giddens, Ronald Inglehart och Pippa Norris (och ytterst marginellt Dan Andersson & Åke Sander).

Magnus Hagevi, statsvetare vid Växjö universitet, har skrivit många artiklar om den svenska sekulariseringen, bl.a. *Religiositet i generation X (2001) och Efter sekulariseringen: förändrade religiösa värden mellan generationer (2009)*. I sin religionssociologiska forskning studerar Hagevi den sekulariseringsprocess som det svenska samhället genomgått, och mäter dess förändring med hjälp av olika verktyg. Med sin tes om att sekulariseringen stannat av eller minskat försöker han bevisa det genom att studera hur olika generationers religiösa beteende sett ut. De metodval han använt sig av, mätning av kyrkobesök och tron på Gud, ger kanske inte en helt sanningsenlig bild av de förändringar som skett, men samtidigt är sekularisering väldigt svårt att mäta. Det bör tilläggas att hans metoder är densamma som World Value Service (en världsomfattande undersökning som mäter sociokulturell och politisk förändring), och därför anser jag att hans material är användbart i min undersökning.

Thorleif Pettersson, före detta professor i religionssociologi vid Uppsala universitet, har även han skrivit om sekulariseringen i Sverige i sin artikel *Religion och samhällspraktik. En jämförande analys av det sekulariserade Sverige*. Han beskriver i artikeln olika perspektiv på sekularisering, men utgår även han från World Value Service undersökningsmetoden (han var fram till sin död verksam inom WVS) när han applicerar dessa perspektiv på det svenska samhället. Dessa perspektiv, tagna från Dobbelaere (2002), beskriver olika typer av sekularisering (en form av nivåindelning) som presenteras i mitt resultat. Jag valde att använda mig av Petterssons (2009) svenska förklaringar istället för Dobbelaere's för att jag ansåg att de var enklare och mer förståeligt beskrivna hos Pettersson.

Göran Gustafsson, professor i religionssociologi vid Lunds universitet, har i boken *Tro, samfund och samhälle* beskrivit de förändringar som skett i det svenska samhället, från kristen enhetsstat till ett samhälle med religiös pluralism. Han beskriver samma process som Hagevi (2001, 2002, 2007 & 2009) och Pettersson (2009), men undviker att beteckna processen för sekulariseringen, utan använder det, för honom, mer neutrala religiös förändring. Jag har valt att använda hans bok som komplement till Pettersson (2009) och Hagevi (2001, 2002, 2007 och 2009), för att få en bredare förståelse för vissa begrepp.

Anthony Giddens, en brittisk sociolog, ger en kort beskrivning av sekularisering i boken *Sociologi* från 2007. Jag har använt mig av honom för att få ett mer allmängiltigt resonemang

om vad sekularisering är, detta för att bredda kunskapen om begreppet, och visa på att de svenska forskarna som används förklarar begreppet mer djupgående.

BAKRUND (1900-talets första femtio år)

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet befann sig Sverige i en genomgående förändring på samhällsnivå. Jordbrukets omfång av den svenska populationen börjar tappa till förmån för nya typer av samhällsmedborgare som hantverkare, gruvarbetare och även lärare i det allmänna skolväsendet (Thelin, 1981:14ff). Dessa grupper av människor behövde en mer adekvat utbildning för att tjäna Sverige och dess utveckling. Samtidigt i denna förändring pågick självklart många politiska förändringar som unionsfrågan (Sverige och Norge ingick i en union) och rösträtten för alla män. I bakgrunden till dessa stora politiska frågor seglade frågan om skolans frigörelse från den svenska kyrkan och undervisningen i kristendom tyst förbi (Thelin, 1981:18ff). Debatterna om kristendomsämnet och katekesundervisningen i början av 1900-talet var starkt influerade av utländska tänkare och enskilda länders tidiga förändringar (bl.a. Frankrike hade redan på tidigt 1800-tal skapat en konfessionslös skola, där samhällsfostran istället var fokus.) och dessa skulle till slut bidra till förändringar i den undervisning som bedrevs i svenska skolor under tidigt 1900-tal (Thelin, 1981:14ff).

I sin bok *Exit Eforus (1981)* beskriver Bengt Thelin de turbulenta åren kring sekelskiftet 1800-1900 som för alltid skulle förändra den svenska undervisningen i ämnet religion. I den skola som präglade de första åren under 1900-talet hade den svenska kyrkans överhuvud stort inflytande. Undervisningen som byggde på 1889 och 1900 års skolstadgor centerades runt kristendom, och då den kristendom som var förenlig med den svenska statskyrkan (Thelin, 1981:18–19, 49). Kristendomsämnet var det obligatoriska huvudämnet, och kunde liknas med de koranskolor som idag finns på skilda platser i världen (Almén et al., 2000:214-215). Bibelstudier i kombination med katekesundervisning var det som upptog mest tid i undervisningen, och kristendomslära upptog under de första tre skolåren 3 tim/v och i de senare (årskurs 4-7) 7 tim/v (Thelin, 1981:55). Thelin (1981:55ff) talar om tre fragment som man kan dela in den tidens kristendomsundervisning i, nämligen; de bibliska, de kyrkohistoriska och de dogmatiska. Allt fokus låg på den evangelisk-lutherska undervisningen med katekesen som hjälpmedel. Den katolska kyrkan beskrevs som motståndare, och inga andra religioner än kristendom behandlades (Thelin, 1981:55ff).

Algotsson (1975) beskriver nya skeenden i sin bok *Från katekestvång till religionsfrihet* i och med den undervisningsplan (läs läroplan) som kom att gälla från och med 1919. Algotsson (1975:216), men även Hartman (Almén et al. 2000:216), påpekar att den största förändringen i 1919 års undervisningsplan var att man inte längre gav någon undervisning baserad på katekesen, utan att det var bibeln som var den centrala knutpunkten för kristendomsundervisningen, nu betecknad som kristendom.

Den debatt som florerat i början av sekelskiftet hade alltså vid tiden för den nya undervisningsplanen fått genomslagskraft och accepterats på skolpolitiskt håll. Istället för Guds frälsning var det nu bibeltexterna som stod i fokus för undervisningen i kristendom. Poängen menar Algotsson (1975:223–224) var att lära ut om framstående människor i bibeln som kunde skapa förutsättningar för förståelse av de kristna sederna. Kristendom var fortfarande ämnet menar Algotsson (1975:227ff) men en förskjutning hade gjorts bort från lutherdomen, då det var kristen tro i sin helhet som stod i fokus och inte den svenska statskyrkans religiösa övertygelse. Algotsson (1975:217ff) skriver även att detta steg, de något mer uppluckrade dogmatiska fenomenen, var ett första steg mot den konfessionslösa skola som många vänsterpolitiska anhängare under perioden länge vurmat för. I undervisningsplanen fanns även plats för religiösa åskådningar som stod i stark förbindelse med kristendomen (Algotsson, 1975:216ff).

År 1950 kom det en ny proposition från riksdagen om införandet av en Enhetsskola (där den gamla real- och folkskolan gjordes om till en skola), i vilken den bedrivande undervisningen skulle vara konfessionslös. Ett tillägg i denna proposition var dock, att den undervisande läraren i kristendom skulle vara konfessionell, med andra ord skulle läraren tillhöra den svenska statskyrkan, eller något nära besläktat trossamfund (Algotsson, 1975:289ff). Fem år senare kom då den slutgiltiga undervisningsplanen, där det mesta från 1919 års och 1950 års undervisningsplaner fastställdes. Här fanns nu en början på en konfessionslös undervisning som även behandlade andra religioner än kristendom (Algotsson, 1975:351).

RESULTAT (vad säger litteraturen?)

Hur har religionsämnet, i Sverige, sett ut över tid?

Efter närmare femtio år av ständig förändring (se bakgrund) inom den svenska religionsundervisningen skulle de nästkommande femtio åren inte erbjuda samma förändringsmönster. Den undervisningsplan (nu kallad för läroplan) för grundskolan som kom 1962 var i viss mån ett ytterligare steg mot en konfessionslös undervisning (Almén et al., 2000:216ff). Grundskolorna förde fram ett svårtolkat och omdebatterat förslag om objektivitet i kristendomsundervisningen (i Lgr 62 kallat för kristendomskunskap), man menade att undervisningen behövde vara allsidig och saklig *om* religion och inte som tidigare *i* religion (Almén et al., 2000:216ff). Algotsson (1975:357) pekar på 1961 års skolberedning som i sitt förslag till förändrad kursplan för kristendomskunskap understryker det viktiga med objektivitet. I SOU 1961:30 skriver de;

”Kristendomsundervisningen måste bedrivas så, att den inte kommer i strid med kravet på tanke- och trosfrihet. Därför skall den vara objektiv i den mening, att den meddelar sakliga kunskapar om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning...” (SOU 1961:30 s. 176.)

Algotsson (1975:357) påpekar det svåra i definitionen av objektivitet när det kommer till skolberedningens formulering, då det i en principdeklaration som återföljer SOU:n finns tre huvudinnebörder för ordet objektivitet. Den första är att objektivitet ska likställas med neutralitet, att skolan inte får ta ställning för en viss åskådning, den andra är allsidighet, att man ska undervisa inte bara i en, utan i fler uppfattningar och avslutningsvis kan objektivitet likställas med saklighet, att undervisningen skall ge en korrekt men mångfacetterad bild av religionerna.

Fortfarande tog dock kristendomen väldigt stor plats inom ämnet. Det var bibelstudier, med inslag av kontroversiella texter som behandlade Jesu uppståndelse och himmelfärd (Algotsson, 1975:358ff), vidare skulle studierna ge eleverna kunskap om den kristna etiken och dess gudsuppfattning och tro (Lgr 62:206-230). Etik och morallära fick stor plats, med utgångspunkt i kristendom. Svensk kyrkohistoria och väckelserörelserna fick sin plats på högstadiet tillsammans med studiet av icke-kristna religioner (Algotsson, 1975:360, Lgr 62:206-230). Avslutningsvis kan nämnas den exegetiska forskningen som skulle genomföras, utan någon hänsyn till vad detta kunde göra med elevernas uppfattning om vissa bibeltexters

sanningshalt samt att kristendomen och icke-kristna religioner skulle relateras till elevernas egen världsbild, dock med förbehållet att kristendomens faktiska innehåll inte fick komma i skymundan (Algotsson, 1975:361, Lgr 62:206-230).

Sverige skulle under 60-talet få en enhetlig gymnasieskola, och inom den kom det att finnas förändringar som skulle påverka religionsundervisningen i skolan över lag. Algotsson (1975:372ff) skriver att det största debattämnet i riksdagen angående den nya gymnasieutredningen var namnbytet på *kristendoms-kunskap* till det mer neutrala *religionskunskap*. Utredningen slår fast att studiernas centrala innehåll ska vara behandling av icke-kristna religioner och behandling av de mest västenliga dragen ur kristen etik och tro i anslutning till olika bibeltexter. Undervisningen skulle nu verka för en kännedom om olika kristna och religiösa tolkningar, och framförallt de som kan ses som alternativ till kristendomen. Kyrkohistorien skulle starkt minimeras eller helt flyttas över till ämnet historia (Algotsson, 1975:385, 414). Till skillnad mot tidigare läroplaner fanns här även ett synsätt som gjorde att eleverna själva skulle få påverka undervisningen (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205), ett tänk som går att jämföra med dagens elevdemokrati.

Mindre studietimmar var det som kom att debatteras flitigast i media, då många menade att detta var den mest radikala och oroväckande förändringen den svenska religionsundervisningen genomgått någonsin (Algotsson, 1975:387ff). Utredningen menade att mellan 1,5 – 2,5 tim/v räckte för religionsämnet på de olika gymnasiala inriktningarna jämfört med de tidigare 5 tim/v (Algotsson, 1975:385). Det var den svenska näringseliten, skolpersonalen och eleverna som uttryckt sig i en undersökning att de inte längre ansåg religionsämnet som något viktigt i jämförelse med språk eller matematik (Algotsson, 1975:384–385). Kristna samfund runt om i landet protesterade kraftigt mot den nya timplanen och namninsamlingar tog fart, vilket i slutändan renderade till att ca: 2,5 miljoner underskrifter samlades in (Almén et al., 2000:229). I namninsamlingen krävdes 5 tim/v och regeringen kunde inte blunda för de stora protesterna utan förkunnade i sin proposition senare under året att 3 tim/v skulle ges på den humanistiska och samhällsvetenskapliga gymnasieinriktningen, samt 2 tim/v på de övriga två (Naturvetenskaplig/teknisk linje samt ekonomisk linje) (Algotsson, 1975:429).

Undervisningen i religionskunskap på gymnasiet gavs under det tredje året och skilde sig från den kristendomsundervisning elever fått på grundskolan. Det märks tydligt i läroplanen från

1966 (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205) att det är en mognare målgrupp ämnet riktar sig mot. Ämnet är uppdelat i sex olika moment som alla skall beröras under året:

Analys av den moderna människans situation, som centrerar sig runt vilka faktorer det är som gör att människan behöver en livsåskådning samt varför människor har olika perspektiv på samhällsfrågor som rätt och fel. *Etiska och moraliska frågor* skulle behandla frågor om moral, och det fick inte vara en undervisning i moral. Olika typer av etik och de mänskliga rättigheterna var centrerade. För första gången i skolan kom eleverna här i kontakt med frågor som berörde sex och samlevnad. *Kristendom*, som syftade att ge eleverna en djupare kunskap i religionen och dess framväxt. I momentet *Livsåskådningsdebatten* skulle problem kyrkan och religionen stött på, som Teodicéproblemet och andra moraliska invändningar, behandlas och diskuteras (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205), vilket Algotsson (1975:372ff) menar var tidstypiskt i den konfessionslösa skolan. *Andra attityder till tillvaron än de religiösa* behandlade livsåskådningar som inte hade en religiös bakgrund, som humanismen och existentialismen. Det sista momentet, *Icke-kristna religioner*, kan sägas höra ihop med det förgående och dess uppenbara syfte var att ge en insikt i andra religioner än kristendom (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205).

Läroplanen för gymnasiet från 1966 visar tydligt på att det inte längre är kristendom som står i centrum för lärandet, undervisningen skall istället bedrivas konfessionslöst och objektivt. Dock, får kristendomen fortfarande markant mycket större plats i läroplanen än vad de övriga momenten har (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205).

Som sprungen ur gymnasieskolans förändring 1966 kom 1969 en ny läroplan för grundskolan, Lgr 69, där man nu även i grundskolan skulle kalla kristendomskunskap för religionskunskap. En ökad integrering av ämnet med övriga SO-ämnen fortsatte, där det blev tydligare att SO-ämnen konkurrerade om samma tid (Lgr, 69, Algotsson, 1975:489–490). Skillnaderna mot Lgr 62 var minimala, och de största kan ges en kort sammanfattning: det blev tydligare att ämnet skulle fokusera på fler religioner än kristendom, och att denna fokus skulle vara djupare och mer koncentrerat på texter, tro, etik och olika samfundsformer. Den största förändringen i Lgr 69, jämfört med Lgr 62, skedde på mellan- och högstadiet. Här skulle ämnet religionskunskap integreras med de övriga SO-ämnena historia, geografi och samhällskunskap (på högstadiet även med de naturvetenskapliga ämnena kemi, biologi och fysik) fullt ut (Lgr 69).

Det nya enhetsgymnasiet som kom till 1970 fick en ny läroplan, Lgy70. Denna läroplan innehöll dock inga stoffmässiga förändringar i religionskunskapen, utan det var en fortsättning på den läroplan som kom 1966. Den stora förändringen var att ämnet inte längre var obligatoriskt (förutom på ekonomisk, humanistiska, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga, sociala och den tekniska linjen), utan var ett tillvalsämne (Lgy70:249). Man var alltså inte längre tvungen att tillskansa sig kunskaper om religioner i den svenska skolan, utan kunde helt välja bort ämnet religionskunskap till förmån för något som antingen var mer givande för det program man gick eller mer intressant för eleven.

Nästa förändring inom det svenska skolväsendet skedde 1980, när Lgr80 (Läroplan för grundskolan 1980) togs i bruk. I och med den nya läroplanen ökade friheten för lärarna att själva bestämma vad som skulle läras ut, givet inom vissa ramar. Trots att det integrerade ämnet religionskunskap fanns kvar, hade det fått ett annorlunda namn, *Människans frågor inför livet; religionskunskap*. Ämnet var en del av det mycket större SO/NO-blocket, och dess huvudsyfte var att beskriva religion/livsåskådningar som en funktion för individen, och inte som tidigare, ett fenomen i historien (Almén et al., 2000:221). Bibeln skulle fortfarande vara huvudspåret, och även kristendomen över lag. Andra religioner än den kristna fick dock mer plats, även icke-religiösa åskådningar som humanism (Lgr80:127-128).

År 1994 kom återigen nya läroplaner både för den obligatoriska skolan (Lpo94a) men även för den frivilliga skolan (Lpf94a). I Lpo94 (Lpo94b:38-40) är det fortfarande kristendom som är den centrala religionen att studera, men samtidigt finns det här betydligt större utrymme för övriga världsreligioner. För första gången på 25 år var religionskunskapen inte en integrerad del av SO/NO-ämnet, utan samhällskunskap, geografi, religion, historia, kemi, fysik och biologi var alla egna ämnen med egna tidsplaner. I Lpf94 (Lpf94b) har religionskunskapen gjorts till ett obligatoriskt kärnämne, alla ska nu läsa religion igen. Man ska studera religion och andra livsåskådningar utifrån ett historiskt, institutionellt, kulturellt, religiöst och etiskt perspektiv.

Fram till 1994 års läroplaner har vi sett förändringar som går i riktning mot mindre styrd religionsundervisning som är mindre kristendomscentrerad och som försöker lägga olika perspektiv på religionerna. I och med de läroplaner som kom att gälla från och med juli 2011 (Lgr11 och Gy11) ser vi nu för första gången en regression, framför allt när det kommer till styrningen av ämnet. Lärarens valfrihet är på grundskolan näst intill helt borta, där det i

kursplanen för religion finns uppstaplat vad som bör tas med. I de första klasserna är dock inte religion det primära utan istället ska det centrala innehållet beröra trafikregler, samhällsfunktion samt miljöfrågor. På mellanstadiet blir dock religionen mer framträdande med moment som kristendomens betydelse för Sverige, ritualer och religiösa levnadsregler inom kristendom och andra världsreligioner (Lgr11). Fördjupning av kristendomen (och dess tre stora inriktningar protestantism, katolicism och ortodoxi), nyreligiösa åskådningar samt sekularisering och sekulariserade åskådningar som humanism står på högstadiets dagordning (Lgr11).

Religionsundervisningen på gymnasiet syftar i den nya läroplanen (Gy11) till att öka kunskapen om kristendom, dess innehåll och hur den tar sig uttryck för individer och grupper i Sverige, och desamma gäller övriga världsreligioner. Religionens identitetsskapande och olika religioners människosyn i relation till varandra, nyreligiösa åskådningar, privatreligiositet och dess uttrycksformer, religioners relation till modern vetenskap och samhällsdebatt ska med studeras. Kursinnehållet i stort är en ytterligare fördjupning av grundskolans religionskunskap, dock handlar det mycket mer om religionens roll för den egna individen och dess identitetsskapande (Gy11).

Religionsämnet har genomgått en hel del förändringar under de senaste femtio åren, där det mest centrala är förändringen till ett mer icke-religiöst innehåll, och då menar jag att undervisningen gått från *i* till *om* religion. Även det mer neutrala namnet religionskunskap har blivit accepterat och antyder att det är ett bredare ämne än den kristendoms-kunskap som det tidigare undervisades i.

Varför har vi haft religionsundervisning i den svenska skolan?

Om det fram till 1962 års skolreform med nya läroplaner som följd hade varit undervisning *i* religion som åsyftades var det nu undervisning *om* religion som var det nya. 1951 fick Sverige sin religionsfrihet, och detta menar Algotsson (1975:353ff) låg till grund för den nya skolan som infördes och införlivades under 60-talet. Alla människor skulle nu ha rätt att själva välja sin livsåskådning, utan att påverkas av någon institution.

Under 60-talets början fanns det krafter i den svenska riksdagen som ville skärpa innehållet i kristendoms-kunskap till att fortfarande vara en moralisk vägledare för eleverna. Tanken var att öka antalet timmar i kristendom och vägen låg då öppen för en mer konfessionell undervisning. De motioner som kom in till riksdagen under denna period (och som

behandlade kristendomsämnet) ansåg alla att det borde förmedlas en positiv syn på kristendom, då religionen i sig hade haft stort inflytande på det svenska samhället och dess samhällsmedborgare (Algotsson, 1975:354–356). Motionerna och krafterna i riksdagen blev dock förbisedda då den ledande makten ansåg detta vara ett steg i fel riktning, det passade heller inte in i tidsandan, med kulturrevolutioner och ökad individualism som genomsyrade samhället, såväl det svenska som det globala (Algotsson, 1975:355ff). Även om en ökad undervisning i kristendom avslogs var ämnets syfte fortfarande att vara kulturförmedlande och samhällsstabiliserande (Olivestam, 2006:13). Istället för att bygga på religiösa övertygelser fanns det istället plats för begrepp som demokrati, humanitet och individuellt egenvärde, och det var med hjälp av dessa begrepp eleven skulle få en ökad förståelse för samhället (Algotsson, 1975:356 & Olivestam, 2006:20ff). Hartman (Almén et al., 2000:219) menar att den nya läroplanen som kom 1962 (Lgr62) hade som syfte att bryta ned den kyrkliga traditionen i skolan genom att förflytta perspektivet inom kristendomskunskap från *kunskap i* till *kunskap om* religioner. Ett tydligt exempel på denna förskjutning i perspektiv och dess innehållsmässiga förändring var integreringen med andra SO-ämnena, där alla ämnen tillsammans skulle verka för elevernas samhällsförståelse.

Förändringen som skett under tidigt 60-tal fick sin efterföljare inom den gymnasiala skolan. I läroplanen för gymnasieskolan som kom att gälla fr.o.m. läsåret 66/67 hade kristendomskunskap fått det mer neutrala namnet religionskunskap (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205). Ämnets centrala delar var inte längre kristendom utan det fanns betydligt mer utrymme för andra religiösa åskådningar, och detta menar Algotsson (1975:372ff) var ett steg i riktning mot den konfessionslösa skolan. Det nya ämnet religionskunskap skulle centreras runt kunskaper om religioners olika innehåll, och målet med undervisningen var att eleverna skulle göra självständiga ställningstaganden i olika livsåskådningsfrågor samt öka toleransen gentemot människor med andra uppfattningar (Skolöverstyrelsen, 1966:197–205). Meningen var, enligt Algotsson (1975:372ff), att övriga religioner inte längre skulle ses som antireligioner till kristendomen utan som positiva åskådningar sprungna ur andra kulturer och sociala sammanhang.

Som en förlängning av Lgr 62 och läroplanen för gymnasiet 1966 kom en ny läroplan för grundskolan redan 1969, Lgr 69. Ämnet kristendomskunskap hade nu även på grundskolan fått den mer neutrala beteckningen religionskunskap, samtidigt som skolans totala värdegrund hade gjort en vändning. Istället för att betona det viktiga i en kristen värdegrund, där man med

hjälp av kristendomsämnet skulle införliva sig viktiga kunskaper och erfarenheter, hade skolan nu en humanistisk värdegrund. Detta gjorde att ämnet religionskunskap fick en mer elevcentrerad undervisning där eleverna själva skulle ges möjlighet till individuellt ställningstagande. Den fortsatta integreringen med övriga SO-ämnen menar Hartman (Almén et al., 2000:216ff) och Olivestam (2006:16) var ett led i att skapa goda samhällsmedborgare, samtidigt som själva ämnet mer inriktar sig på livsåskådningar (vilken är ett mer personligt begrepp) än faktiska religioner.

En rad undersökningar gjorda under slutet av 50-talet och genom 60-talet visade att religionsämnet var ointressant för eleverna, som hellre ville tala om demokrati, humanitära frågor, livsåskådningar samt icke-religiösa åskådningar (Algotsson, 1975:372ff och Olivestam, 2006:12ff). Det svenska näringslivet var av samma uppfattning som eleverna då de ansåg att religionsämnet inte bidrog till den yrkeskompetens som efterfrågades. Dessa undersökningar menar Algotsson (1975:372ff) låg till grund för den gymnasiala religionskunskapsundervisningen som införlivades på det nya enhetsgymnasiet i och med Lgy70. Här var religionsämnet inte längre obligatoriskt för alla att läsa, istället kunde man välja att fördjupa sina framtida yrkeskompetenser. Även innehållet i kursplanen speglar religionens mindre framträdande roll då faktiska religioner som kristendomen eller icke-kristna religioner har en mindre inflytande roll. Istället är det ämnen som formar självständiga och toleranta elever som är det centrala (Härenstam, 2000:153, Lgy 70:299-305).

Under 80-talet skrapades det sista av kristendomens normvärderande inslag ut i och med den nya läroplanen för grundskolan. Ämnet fick, knappt, behålla sitt namn utan blev istället *Människans frågor inför livet och tillvaron; religionskunskap*. Lgr 80 är det slutgiltiga förskjutningen bort från kristendom mot livsåskådningslärande. Det centrala med religionsundervisningen var att eleverna skulle få en egen identitet och kunna placera sig själva i samtiden, men även att förstå den globala världen utanför Sverige var en viktig ingångsport i religionsämnet, allt för att öka toleransen och förståelse gentemot oliktankande (Almén et al., 2000:220ff & Härenstam, 2000:152).

I början av 90-talet fick den svenska riksdagen ett nytt parti, nämligen Kristdemokraterna, vilket skulle få religionsämnet att utvecklas mot en mer kristlig orientering. Värdegrunden för den svenska skolan ändrades i och med den nya läroplanen för grundskola och gymnasium (Lpf94a och Lpo94a). Den västerländska humanismen som gjort sig påmind på 80-talet fanns

kvar, men ett nytt begrepp hade tillförts, nämligen kristen etik. I den nya läroplanen skulle alltså kristen etik användas för att fostra elever till goda samhällsmedborgare, och det yttersta verktyget för en sådan fostran fanns inom religionsämnet, som återigen hade blivit ett självständigt ämne på grundskolan. På gymnasiet finner man samma formuleringar där religionsämnet även blivit ett obligatoriskt kärnämne för alla elever oavsett utbildning (Almén et al., 2000:229). Hartman (Almén et al., 2000:229–230) och Olivestam (2006:23) betonar att detta synsätt inom religionsundervisningen tillika skolan gjorde att kristendom blev ett moralgrundande ämne, inom sfären för västerländsk humanism, en tillbakagång till 1960-talets skola.

Inför höstterminen 2011 hade skolverket utvecklat nya läroplaner för grundskolan och gymnasiet, Lgr11 och Gy11. I skolverkets första utkast av den nya kursplanen för religionskunskap hade alla de fem stora världsreligionerna jämförts vilket ledde till massiva protester från allmänheten, men även från politiker (SvD 10/10-2010). I Svenska Dagbladets artikel från den 10 oktober 2010 beskriver Jan Björklund, utbildningsminister, att kristendomen har präglat vårt samhälle under så lång tid att det därför bör ha en särställning gentemot de övriga religionerna.

Religionsundervisning, med fokus på kristendom, ska vi alltså ha för att det har påverkat oss och vårt samhälle genom generationer, och i ett senare debattinlägg konstaterar ordföranden i Lärarnas riksförbund, Metta Fjellner, samma sak när hon menar att kristendomens särprägel inom religionsundervisningen är lika självklar som fokuset på svensk historia i historieämnet eller svensk litteratur inom svenskämnet (SvD 13/10-2010).

Kristendom, eller religioner över lag, har påverkat oss genom generationer och vi behöver fokusera på kristendomen för att vi ska förstå oss själv och vår historia, och på så sätt öka vår tolerans gentemot andra grupper, det är därför vi har religionskunskap idag. Religionsämnet har alltså funnits till för att ge oss kunskaper i religion, men har genomgått en förändring mot det mer neutrala kunskapen om religion. Från att ha varit ett ämne för kristen fostran har det blivit ett ämne för skapandet av förståelse (för vår egen historia, men även andras) och tolerans gentemot andra. Mer fokus på etik kan ses som ett sätt att skapa goda samhällsmedborgare över alla gränser.

Vad menas med samhällelig sekularisering?

Vad innebär det att ett samhälle är sekulariserat?

Giddens (2007:437) beskriver sekularisering som en process som innebär att religionen tappar sitt grepp över fler delar av samhällslivet, individen såväl som institutioner. Sekularisering är ett begrepp som är svårt att mäta och samtidigt omöjligt att dra några generaliserbara slutsatser omkring. Sekulariseringen har gått framåt i väst, rent institutionellt samtidigt som övriga världen (framför allt på Afrikas kontinent) inte utvecklas mot ett mer sekulärt samhälle (Giddens, 2007:437ff). Den sekularisering man talar om i väst är oftast av den individuella arten, då räknat i antal kyrkobesök, vilket kan vara svårt att hävda representerar sekularisering på samhällsnivå då de flesta människor fortfarande är religiösa, men mer privat. För att se om ett samhälle blivit mer sekulariserat måste vi lägga flera perspektiv av begreppet på varandra, *den samhällliga (institutionella), den organisatoriska och den individuella* (Dobbelaere, 2002). Sekularisering i samhället menar Giddens (2007:437ff) är den sekularisering som avspeglar sig framför allt i kyrkans minskade inflytande på samhället, moderniseringsutvecklingar som homosexuellas rätt i samhället men även kvinnors rättigheter. Andersson & Sander (2009:71ff) är inne på samma förklaring när de skriver att sekularisering går att likställa med modernisering och värderelativisering i takt med att de religiösa institutionerna tappar mark i samhället.

Pettersson (2009:245) använder sig av Dobbelaere's (2002) tre aspekter på sekularisering för att ge en övergripande samhällelig bild av sekularisering. Sekularisering på samhällsnivå innebär enligt Pettersson (2009:245–246) att de religiösa institutionerna förlorat någonting till förmån för det sekulära. Vilka förlusterna kan vara skiljer sig åt men egendom, makt, legitimitet, inflytande och folklig förankring är aspekter som Pettersson (2009:245) lyfter upp. Gustafsson (1997:234) ger exempel på dessa företeelser varav ett är folkbokföringens förflyttande från kyrkan till skattemyndigheten. Samhällelig sekularisering kan ses som att religionen tappar inflytande till förmån för det rent politiska. Åtskillnaden mellan kyrka och stat är enligt Hagevi (2001:63) ett tecken på ökad samhällelig sekularisering, och Giddens (2007:237ff) hävdar att religionsfriheten är detsamma. Pettersson (2009:246) är inne på samma spår när han beskriver samhällelig sekularisering utifrån tanken om att de religiösa institutionerna tappar mark i samhället, vilket kan vara förlorat ansvar när det gäller omsorg, skola och vård. Enligt Pettersson (2009:246) innebär samhällelig sekularisering att de religiösa institutionerna får mindre betydelse för hur samhället formas.

Knutet till sekularisering är även den organisatoriska sekulariseringen, som syftar till att de religiösa institutionerna anpassar sig till de samhälleliga institutionerna och de rådande normerna i samhället (Pettersson, 2009:246). Anpassningen sker genom att organisationerna blir mer byråkratiska och ledarskapet blir allt mer professionellt, men även att de religiösa organisationerna arbetar mer tillsammans över gränserna, att de gemensamt försöker nå ut till människor (Gustafsson, 1997:203ff & Pettersson, 2009:246). Gustafsson (1997:242–243) nämner att Bibel 2000 var ett sätt för samfunden att försöka nå ut till fler människor med hjälp av en modernare översättning av den heliga skriften, och att detta är ett tecken på organisatorisk sekularisering (Gustafsson använder sig inte av sekularisering utan av det mer neutrala *religiös förändring*). Hagevi (2009:288) skriver att organisationernas uppgift i samhället är att tillgodose befolkningen med tro, tillhörighet och levnadssätt, och att sekulariseringen visar sig när genomförandet av religiösa riter minskar. Hagevi (2009:288–289) menar att minskade konfirmationer och dop, samt en ökning av utomäktenskapligt födda barn och borgerliga vigslar är tecken på att den religiösa normöverföringen minskat i samhället, och således blivit mer sekulariserat på organisationsnivå. Även en ökad pluralism, ett ökat religiöst utbud, är ett tecken på sekularisering (Hagevi, 2009:289–291). Sekularisering menar man visar sig genom att allt fler individer blir osäkra på sin religiösa bakgrund när allt fler religiösa åskådningar konkurrerar med varandra, även det sociala trycket att utöva religion tenderar att minska om en religiös pluralism ökar, då allt fler väljer ett sekulärt sätt att leva (Hagevi, 2009:289–291).

Vi har även sekularisering på individnivå där sekulariseringen tar sin form i individers religiösa föreställningar, och om dessa har någon betydelse när det kommer till sociala, politiska eller ekonomiska frågor. Man kan säga att det har att göra med individers engagemang i samhället men även individers syn på andras engagemang i samhället. Om människor anser att religiösa representanter inte ska lägga sig i den nationella politiken är det en form av ökad sekularisering (Pettersson, 2009:246). Vidare kan en form av individuell sekularisering förstås genom att se på vad individer anser om religionens inflytande på samhällsinstitutioner, och är denna syn negativ, är även det ett tecken på ökad sekularisering (Pettersson, 2009:246ff). Hagevi (2009:291–292) mäter den ökade sekulariseringen på individnivå genom att titta på hur engagemanget ser ut genom att bland annat studera antal genomförda kyrkobesök, eller andra religiösa möten. När detta engagemang minskar menar Hagevi att det är ett tecken på ökad sekularisering.

Samhällelig sekularisering förstås genom att se på förändringar inom tre olika nivåer. När religionen förlorar betydelse gentemot politik i form av minskat inflytande på skola, vård och omsorg är detta sekularisering på samhällsnivå (Pettersson, 2009 & Hagevi, 2009). Inom den organisatoriska nivån innebär sekularisering att religiösa organisationer förändras för att mer likna de sekulära, samtidigt som den religiösa normöverföringen, som kan beräknas genom att se på genomförda riter, minskar (Pettersson, 2009 & Hagevi, 2009). Sekularisering på individnivå går alltså att likställa med det religiösa engagemanget inom sektorer som ekonomi, politik och sociala fenomen (Pettersson, 2009). Hagevi (2009) mäter engagemanget genom att studera kyrkobesök eller andra religiösa möten, och en minskning är då att likställa med ökad sekularisering. Hagevi (2009) menar även att en ökad religiös pluralism är att jämställa med sekularisering. Jag förstår därför sekularisering som en religiös förändring på tre olika nivåer, som inte behöver vara beroende av varandra.

Hur har den svenska sekulariseringen sett ut över tid?

Sverige anses vara ett av de mest sekulariserade länderna i världen (Pettersson, 2009:241–242 & Tomasson, 2002), och om man studerar Hagevi (2001, 2002, 2007 & 2009), kan detta ses i att vi söker oss bort från gudstjänster eller andra religiösa möten. Inglehart & Norris (2004:40ff) har använt gudstjänstbesök som mätmetod i sin världsomfattande undersökning när det kommer till att se hur mycket ett land är sekulariserat. Detta mätinstrument har Magnus Hagevi tagit till fasta på när han skrivit om sekulariseringen i det svenska samhället (2001, 2002, 2007 & 2009). Hagevi (2002) jämför olika årskullars religiösa och politiska engagemang genom åren för att få en bild av hur den svenska sekulariseringen sett ut, vilket han fördjupar i sin artikel *Efter sekulariseringen: förändrade religiösa värden mellan generationer* (2009).

Samhällets sekularisering kan ses genom andelen genomförda riter, och enligt Hagevi (2009:290) har detta förändrats drastiskt från och med slutet av 60-talet och framåt. Andelen barn födda utanför äktenskapet har ökat från knappt 20 % i slutet av 60-talet till 55 % år 2007. Att antalet barn födda utanför äktenskapet ökar är enligt Hagevi (2002:47–50) och Tomasson (2002:57ff) ett tecken på att kyrkans normer inte längre har så stor inverkan på samhällets individer. Detta bekräftas också genom att borgerliga vigslar ökar under samma period, med en topp under 80-talet för att senare sakta gå nedåt igen, dock fortfarande med en ökning jämfört med 60-talet (Hagevi, 2009:290). Hagevi (2002:47–50) menar att dessa två parametrar är tecken på en ökad sekularisering på organisationsnivå, och i förlängningen

samhällsnivå. Samma trend ser man om man tittar på riter som inte har med familjebildande att göra, nämligen konfirmation och dop. Antalet odöpta i Sverige har sedan slutet av 1960-talet ökat, men ökningen är liten och har under vissa perioder minskat. Detsamma gäller dock inte för konfirmationen. Hagevi (2009:289) menar att kyrkans stora chans att undervisa samhällsmedborgarna i kyrkans tro är genom konfirmationen, då kristendomsämnet inte längre finns kvar i skolan. Dock har detta inte skett, snarare är trenden tvärtom genom åren, konfirmationsundervisningen har drastiskt minskat från slutet av 60-talet fram till slutet av 2000-talet. I slutet av 60-talet konfirmerades nästan 85 % av landets 15-åringar, men år 2007 är siffran nere på ca: 34 % (Hagevi, 2009), och Hagevi ser inga tecken på att denna minskning kommer att avta. Den uteblivna kristendomsundervisning och den minskade konfirmationsundervisningen är tecken på sekularisering inom samhällsnivå såväl som organisationsnivå. Kyrkans inflytande på en samhällselig institution, som skolan, har minskat samtidigt som kyrkans religiösa normöverföring minskar i form av minskad konfirmationsundervisning (Hagevi, 2009:289ff).

Sekulariseringens utveckling kan även speglas i Svenska kyrkans medlemsantal genom åren. Under början av 70-talet hade Svenska kyrkan 95 % av den svenska befolkningen som medlemmar, mer än 30 år senare var siffran 74 %, Svenska kyrkan hade under perioden nästan tappat var femte medlem (Hagevi, 2009:291). Den svenska statskyrkan tappar medlemmar och samtidigt mark i det svenska samhället (år 2000 gick stat och kyrka skilda vägar) vilket tyder på en ökad sekularisering, men även ökad religiös pluralism när allt fler vänder sig till andra trosinriktningar eller icke-trosinriktningar (Hagevi, 2009 och Tomasson 2002). När Hagevi (2009:292) mäter den svenska sekulariseringens utbredning på individnivå mäter han antalet religiösa mötesbesök under åren 1987-2008. Oavsett ålder visar undersökningen att antalet besök minskar stadigt genom åren, med en bottennotering runt millennieskiftet. Hagevi (2009:291–292) menar att denna minskning, precis som det fallande medlemsantalet, har påverkat de religiösa samfundens chanser till normpåverkan genom åren och samtidigt har detta lett till en ökad sekularisering.

Hagevi (2002, 2007 & 2009) förklarar den ökade sekulariseringen i det svenska samhället utifrån teorin om minskad värderingsöverföring generationer emellan som ett led i den sekularisering som tog fart i slutet av 1960-talet. Många människor som är uppväxta innan och under andra världskriget tenderar att vara mer religiösa än de som är uppväxta efter kriget (Hagevi, 2007:61). I artikeln *De postsekulära generationerna* (2007) delar Hagevi in de

svenska medborgarna i olika generationer, benämnda med olika namn. *Raketgenerationen* är den generation som växte upp efter kriget (40/50-talister), *Generation X* (60/70-talister), den första postsekulära generationen och avslutningsvis *Generation M* (80/90-talister), den rådande postsekulära generationen. Han menar att de religiösa värdeöverföringarna mellan dessa generationer har avtagit och lett fram till den utbredda sekularisering vi har i Sverige idag (Hagevi, 2007). Raketgenerationen var den sista generation som fick ta del av samma religiösa utbud som sina föräldrar, men samtidigt växte de upp i en tid då samhället genomgick stora förändringar. Välfärdsstatens utveckling och de minskade hoten från eventuella krig ledde till ett minskat religiöst behov. Inglehart och Norris (2004:24ff) skriver att desto säkrare ett samhälle är och ju större välfärd som genomsyrar samhället desto mindre betydelse får religionen. Religion menar Hagevi (2007:71ff) var för Raketgenerationen i Sverige ett onödigt tvång över samhället som inte passade in, samtidigt minskade det allmänna intresset för religionsutövande i form av mötesbesök, vilket i slutändan gjorde att det knappt fanns något stöd för religionen överhuvudtaget. Hagevi beskriver Generation X:s utveckling i rapporten *Religiositet i Generation X* (2009) där han med hjälp av antalet mötesbesök, regelbundet bedjande, syn på frälsning och bibelsyn mäter i vilken grad Generation X har sekulariserats. Generation X är enligt undersökningen inte mindre religiös än den föregående generationen som på 60-talet bröt med religionen. Under 90-talet var förvisso mötesbesöken de allra lägsta någonsin men sen dess har de ökat lite, det som är den stora skillnaden mellan nutid och 40-50 år bakåt i tiden är att den individuella religionen spelar större roll. Synen på det viktiga i frälsning har förändrats mellan 1986 och 2008, där allt fler yngre anser frälsning vara något viktigt (Hagevi, 2009:293–295). Även om den organisatoriska och samhällseliga religionen minskat i Sverige sen 60-talet till dagens Sverige har en ökad religiositet tagit fart, en form av sakralisering (Hagevi, 2002).

I en nyare rapport (Hagevi, 2009) är utveckling här densamma för Generation M som för Generation X, religiösa värden blir allt viktigare i dagens samhälle, alltså ökar sakraliseringen. Hagevi (2009:283) ger en förklaring till detta genom att beskriva två hypoteser, skapade av Inglehart (1977), beskrivna i Hagevi. Den första hypotesen kallas för *knapphetshypotesen* och går ut på att ett behov värderas högt om det råder brist på utbud. Hagevi (2009:291–295) menar att det i ett sekulärt samhälle råder brist på religiöst utbud, och därför ökar intresset för religion, och det är just intresset som är det väsentliga. Detta intresse säger inte att man blir mer religiös bara mer intresserad av religion, och detta stöds av att det

fortfarande inte finns en ökning i gudstjänstbesök (Hagevi, 2009:296). Den andra hypotesen kallas för *socialisationshypotesen* och går ut på att man behåller de värderingar och normer man fått genom sin uppväxt genom hela livet. Generation M kan vara barn till Generation X vilket medför att värdeöverföringen gått i arv, samtidigt har Generation M gått i en skola som varit mer centrerad runt kristendom (Lpf94a & Lpo94a) och därför har deras intresse för religion ökat. En annan, mer religiös förklaring, kan enligt Hagevi (2009:281ff) vara att det inom människan finns ett konstant religiöst behov, och i takt med sekulariseringen minskar utbudet till att tillgodose detta behov, och därför ser man nu en ökning av religiösa värden som ett tecken på tillfredsställningen av detta inneboende religiösa behov. Religionen har i och med den yngre generationen bytt uttrycksform, istället för att visa sin religiösa tillhörighet och få utlopp för sitt religiösa behov i form av gudstjänstdeltagande/mötesdeltagande, utövas religionen privat. Man söker inte efter svar i religiösas lokaler utan man gör det i hemmet istället, detta är vad Gustafsson (1997) kallar för religiös förändring.

Sekulariseringen i Sverige har lett till att de kristna normerna inte längre har så stark fäste i samhället som de hade för femtio år sedan, även om man kan se en individuell ökning. De religiösa organisationerna tappar förankring i samhället när mindre riter genomförs samtidigt som allt färre besöker de religiösa lokalerna till förmån för det egna hemmet.

Vad menas med en sekulär skola?

Religion och utbildningar har alltid varit något man inom politiken stridit om, internationellt såväl som nationellt (Hagevi, 2002:46). I Sverige bildades det på 60-talet ett parti, dagens Kristdemokraterna, som en reaktion på en förändrad religionsundervisning (Hagevi, 2002:46). För individer födda på 40-talet eller tidigare var religionsundervisningen en undervisning i kristen tro, vilket var lika med den svenska statskyrkans religiösa övertygelse. Den svenska statskyrkan hade fram till slutet av 1950-talet påverkansmöjligheter på och insyn i kristendomsämnet (Hagevi, 2002:46). Kristen fostran som uppgift togs bort från skolan under 60-talet och slutade därmed även att vara den samhälleliga uppgiften (Gustafsson, 1997:237). I och med en ny läroplan för gymnasiet 1966 (Skolöverstyrelsen, 1966) fick skolan dock ett mer konfessionslöst ämne i Religionskunskapen. Ämnet är inte längre någon undervisning i tro utan om tro, och tre år senare följer den svenska grundskolan samma linje när Lgr69 införs. Under nästkommande årtionden blir undervisningen mer multireligiöst inriktad och fokuserar samtidigt mer på elevernas egna förkunskaper, bakgrund och intressen. Undervisningen har förvandlats från en undervisning i kyrkans traditioner och

normer/värderingar till en undervisning om olika religiösa traditioner och normer/värderingar (Hagevi, 2002:47). Den svenska skolan som får anses vara sekulär bygger dock fortfarande på kristen tradition och västerländsk humanism (Gyl11). Det är ingen kyrka som bestämmer vad som skall läras ut eller hur det ska gå till, den kristna tradition som läroplanen åsyftar får anses vara den som hela det svenska samhället i grunden bygger på, eftersom det varit svensk tradition sedan 1500-talet.

En sekulär skola är alltså en skola vars uppgift inte är att fostra religiösa individer, utan att skapa toleranta medborgare med hjälp av ökade kunskaper inom fler religioner än landets huvudsakliga, samt lära ut om livsåskådningar som inte har religiös grund. Dock bör den samtidigt fostra elever så att de förstår sin egen bakgrund och traditioner, men fokus skall inte ligga på undervisning i religion utan om.

SLUTSATS

Hur kan vi förstå religionsämnets förändring relaterat till sekulariseringen?

Nedanför kommer jag presentera de slutsatser som framkommit när det gäller sekulariseringens relation till religionsämnets förändring.

Under 60-talet ökade den svenska välfärden samtidigt som samhället genomgick något av en kulturrevolution där synen på vad som ansågs vara samhällsbärande normer förändrades. Det kristna arvet som skolan, genom kristendomsämnet, förmedlat byttes ut mot ansatser som humanism, demokrati och egenvärde. Den moraliska vägledaren som ämnet hade varit förvandlades till att vara ett ämne som var till för att skapa toleranta elever, med fokus på individen och dess roll i samhället. När människor inte längre anser att religionen har någon betydelse för huruvida en individ kan bära samhället vidare, måste det leda till att ämnet i sig tappar sin plats i hierarkin. Detta märks tydligast, inte bara i förändringen av kursplaner, utan även i namnbytet, från kristendomskunskap till religionskunskap tillika i den ökade integreringen med övriga SO/NO-ämnen. Fokuset förflyttades från kunskaper *i* till kunskaper *om* religion, allt i takt med att befolkningen tappade intresset för religiösa riter och gudstjänstbesök. Det går alltså att dra slutsatser om att religionsämnets förändring är sprunget ur den samhällskiftning som pågick, och detta framför allt därför att skolan är en spegling av det samhälle i vilket den existerar.

Jag vill samtidigt påpeka att man kan vända på resonemanget, att sekulariseringen är en konsekvens av den minskade religiösa tolkningen av ämnet religionskunskap. Om skolan är en reflektion av samhället, borde samhället även vara en reflektion av skolan. Det är trots allt i samhället skolans före detta elever kommer att leva återstående av sina liv. När skolan under 60-talets senare del började beskära i det rent religiösa stoffet, och skapade en mer religionspluralistisk undervisning fick det konsekvenser för senare generationer och dess undervisning. Om man i skolan har blivit fostrad till att vara en tolerant och demokratisk medborgare, där religionsämnet sett som ett verktyg för att stävja denna process, torde det ha skapat ett mindre intresse för religion som utövning. Den generation som genomgick den på 60-talet konfessionslösa och pluralistiska undervisningen slutade att komma till religiösa möten och i slutändan proklamerade för ett ämne med nästa ingen anknytning till religion alls, det ämne som under 80-talet fick namnet *Människans frågor inför livet; Religionskunskap*.

Denna spiral av nedgång inom det religiösa samhällslivet och religionsundervisning överfördes till nästkommande generation, tills det som Inglehart (1977), beskrivet i Hagevi (2009), kallar för knapphetshypotesen förändrade det genomgående mönstret.

Bristen på religion skapar ett ökat religiöst behov, och detta menar jag kan ses i den generation som stod utanför den skola vars uppgift var att vara moralisk vägledande. Under tidigt 90-tal återtog kristendomen en central plats i religionsämnet samtidigt som skolan i sig skulle bygga på kristen grund (i form av kristen etik) (Lpf94a/Lpo94a), och detta menar jag kan förstås genom det ökade behovet av religion i samhället vilket i sin tur ledde fram till att Kristdemokraterna fick plats i den svenska riksdagen. Ämnet skulle nu vara identitetsskapande och jag menar att detta identitetsskapande tar sin början med att förstå sin historiska bakgrund. Där kommer kristendomen in som en förklaringsmodell, med tanke på den kristna tradition som det svenska samhället i grunden har vilat på århundraden igenom. I dagens skola talas det om att skapa goda samhällsmedborgare tillika individer som är självständiga, ansvarsfulla och toleranta. Därför kan även den ökade pluralismen i ämnet ses som ett sätt att förstå andra kulturer och dess yttringar. Genom att först förstå vart vi själva kommer ifrån, och sen förstå var andra kulturer och religioner har sina ursprung kan vi bli toleranta och globalt medvetna människor.

En skiftning som jag skulle vilja påpeka inom ramen för ämnets förändring är dess uppenbara syfte. Om det under en längre tid, fram till 1962, hade varit skolans uppgift att fostra kristna elever så att dessa kunde verka i ett kristet enhetssamhälle, har pendeln sen dess svängt i riktning mot att förbereda och fostra eleverna inför ett sekulärt samhälle. Undervisningen har gått från läran *i* religion till läran *om* religion, vilket är en uppenbar förändring när man inte längre vill skapa kristna enheter för ett kristet enhetssamhälle, utan religiöst mångfacetterade elever för ett mångreligiöst samhälle. Det kristna enhetssamhället som tidigare var så påtagligt i Sverige förändrades mot ett mer uppluckrat religiöst samhälle, där en ökad invandring tillika globalisering får ses som orsaker till förändring. Samtidigt tappade den svenska statskyrkan inte bara mark inom skolan, utan även på andra delar av samhället genom minskat religiöst intresse, och detta ledde till att en samhällsförändring (och ämnesförändring i skolan) kom att ske. Sverige fick i och med Lgr 62 en enhetsskola för alla, där eleverna skulle genomgå en utbildning som passade in i det samhälle där den verkade, det pluralistiska, tillika sekulariserade.

Man kan även se att vissa betydande begrepp har förskjutits bort när samhället har blivit mer sekulariserat. När den moraliska vägvisaren i samhället inte längre är kyrkan och dess religion, förändras även den moraliska grundskolan lär ut. Demokrati står i fokus, och etik och moral är viktiga perspektiv att ta upp. Det är visserligen den religiösa traditionen som skall bevaras med hjälp av kristendomsundervisning, men bara som ett verktyg till att ge en förklaring till vart vi kommer ifrån, och vilka vi har varit. Det förutsätts inte att eleverna skall ut och verka i religionens namn utan istället ska de verka för gott i världen, med tolerans gentemot andra (utan något religiöst utgångsperspektiv). Den ökade globaliseringen och den ökade sekulariseringen på samhälls- och organisationsnivå, skapar ett ämne där eleverna idag får verktyg för att de imorgon skall kunna gå ut och förändra världen till en plats där alla människor kan lika sida vid sida, med respekt och förståelse för varandra

Vad finns det då för anledningar till att vi har religionskunskap i det sekulariserade Sverige? En del svar har getts ovan, och ett tydligt svar är nämligen att vi skall förbereda eleverna för det samhälle där de kommer att verka. Även om det påpekats att det fostrande syftet har fått en mindre plats anser jag fortfarande att detta har en stor betydelse i förståelsen för ämnets fortsatta vara i skolan. Dagens svenska medborgare får mycket av sin uppfostran genom institutioner, från förskolan till gymnasiet, och därför är det nästan omöjligt att inte tala om det fostrande perspektivet. Skillnaden i ett sekulariserat samhälle gentemot ett enhetssamhälle är att den faktiska religionen inte ses som ett verktyg för fostran. Istället är det ledord som tolerans, medvetenhet, identitetsskapande samt morallära om rätt och fel som står i centrum. Religionskunskapen ska i korrelation med andra ämnen i skolan, kanske i första hand Samhällskunskapen, verka för skapandet av goda samhällsmedborgare. För att öka vår tolerans gentemot andra världsmedborgare, grannar eller klasskamrater måste vi förstå varifrån de kommer, vilka attityder och värderingar dessa har fått med sig i sin ryggsäck. Oftast finns där en religiös bakgrund, även om den är outtalad, som kan diskuteras och belysas för att öka medvetenheten. Samtidigt menar jag att vi måste forma individer som är ansvarstagande, individuella och mogna i vår fostran och detta kan vi göra genom att ge dem en förståelse för deras egen bakgrund samt ge dem verktyg för argumentation om rätt och fel, låta dem göra individuella ställningstaganden som de själva får argumentera för.

Avslutningsvis vill jag diskutera min syn på ämnets framtid inom det svenska skolväsendet. Min uppfattning är att religionsämnet ytterligare borde svänga sin pendel, men nu mot kunskaper inom etik och icke-religiösa livsåskådningar. Jag anser att det i dagens sekulariserade Sverige inte är kunskaper i religiösa skrifter som anses vara viktigt för den verkande samhällsmedborgaren utan istället är det ansvar, tolerans och individualism som eftertraktas. I ett samhälle som består av människor med olika kulturell bakgrund, kan det vara lättare att finna gemenskap i åskådningar som inte bygger på religion, utan som framhäver demokrati, medmänsklighet, respekt för andra, utan uppenbar religiös förankring. Dock inte sagt, och det vill jag påpeka, att religionskunskaper helt skall slopas, utan dessa behövs för att förstå oss själva och den historia som påverkat det samhälle där eleverna skall verka, men även för att förstå det de olika kulturerna som finns i samhället. Min uppfattning är att det inte är i skolan som eleverna finner sin religiösa ståndpunkt, utan snarare är det genom hemmiljö eller inom den samhällseliga kontakten med olika samfund som dessa frön uppstår. Det är ju inte heller skolans uppgift att övertyga elever om religiösa budskap och därför anser jag inte att det bör finnas så stor plats för detaljerad religionsundervisning, den får de, om de vill, genom andra institutioner. Människor söker sig till religioner om det finns ett behov, vi behöver inte skapa det behovet genom att ge dem religiösa övertygelser i skolan

LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor

Algotsson, Karl-Göran (1975). *Från katekestvång till religionsfrihet: debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Almén, Edgar, Furenhed, Ragnar, Hartman, Sven G. & Skogar, Björn (2000). *Livstolkning och värdegrund*. Att undervisa om religion, livsfrågor och etik. Skapande Vetande: Nr 37. Linköpings universitet.

Andersson, Daniel & Sander, Åke (red.) (2009). *Det mångreligiösa Sverige*. Ett landskap i förändring. Lund: Studentlitteratur AB.

Backman, Jarl (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur AB.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt*. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Lund: Studentlitteratur.

Brunfelt, Markus (2002). *Från kristen tro till religiös pluralism*. Analys av orsaker till förändringar i de nationella kursplanerna för religionskunskap i grundskolan. Magisteruppsats. Linköpings Universitet.

Bryman, Alan (2006). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Dobbelaere, Karel (2002). *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Gods, Humans and Religions: 1. Bryssel: P.I.E.-Peter Lang.

Giddens, Anthony (2007). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, Göran (1997). *Tro, samfund och samhälle*. Sociologiska perspektiv. Örebro: Libris.

Hagevi, Magnus (2001). "Sakralisering efter sekularisering?" I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Land, du välsignade?* SOM-rapport:26. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s. 63-71.

Hagevi, Magnus (2002). "Religiositet i Generation X" I Henrik Oscarsson (red). *Spår i framtiden*. SOM-rapport:28. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet s. 39-77.

Hagevi, Magnus (2007). ”De postsekulära generationerna”. I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Det nya Sverige: Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport:41. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s.59-73.

Hagevi, Magnus (2009). *Efter sekulariseringen: förändrade religiösa värden mellan generationer*. Socialvetenskaplig tidskrift (nr 3-4), s. 279-299.

Härenstam, Kjell (2000). *Kan du höra vindhästen?* religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap. Lund: Studentlitteratur.

Höglund, Elisabet (2008). *Ett ämne i tiden?* En studie över hur ämnet biblisk historia och katekes utvecklades till att bli ämnet religionskunskap. Examensarbete. Växjö Universitet.

Inglehart, Ronald (1977). *The silent revolution*. Changing values and political styles among Western publics. Princeton: Princeton University Press.

Norris, Pippa och Inglehart, Ronald (2004). *Sacred and secular*. Religion and politics worldwide. Cambridge: Cambridge University Press.

Olivestam, Carl E. (2006). *Religionsdidaktik*. Om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen. Malmö: Liber.

Pettersson, Thorleif (2009). *Religion och samhällspraktik*. En jämförande analys av det sekulariserade Sverige. Socialvetenskaplig tidskrift (3-4), s. 233-264.

Skolverket (1994a). *Läroplan för det frivilliga skolväsendet – Lpf94*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (1994a). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet – Lpo94*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (1994b). *Kursplaner i kärnämnen för gymnasiet och den gymnasiala vuxenutbildningen (Lpf94)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket (1994b). *Kursplaner för grundskolan (Lpo94)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolöverstyrelsen (1962). *Läroplan för grundskolan (Lgr62)*. Skolöverstyrelsen skriftserie: 60. Stockholm: SÖ-förlaget.

Skolöverstyrelsen (1966). *Läroplan för gymnasiet*. Skolöverstyrelsens skriftserie: 80. Stockholm: SÖ-förlaget.

Skolöverstyrelsen (1969). *Läroplan för grundskolan (Lgr69)*. Allmän del. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

Skolöverstyrelsen (1971). *Läroplan för gymnasiet (Lgy70)*. 2, Supplement. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

Skolöverstyrelsen (1980). *Läroplan för grundskolan (Lgr80)*. Allmän del. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

SOU 1960:31. *1957 års skolberedning. 6, Grundskolan: betänkande*. Stockholm: 1961

Theelin, Bengt (1981). *Exit eforus: läroverkens sekularisering och striden om kristendomsämnet*. Stockholm: Liber läromedel/utbildningsförlag.

Tomasson, Richard F. (2002). *How Sweden became so secular*. Scandinavian Studies, 74 (1), s. 61-88.

Elektroniska källor

Fjelkner, Metta (2010, 10 oktober). *Kristendomen en grund som behövs i skolan, men inte för trons skull*. Svenska Dagbladet. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/kristendomen-en-grund-som-behovs-i-skolan-men-inte-for-trons-skull_5496203.svd (tillgänglig 2011-12-13)

Skolverket (2011). *Kursplan i religionskunskap för grundskolan – Lgr11*. http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2649 (tillgänglig 2011-12-13)

Skolverket (2011). *Ämnesplan för religionskunskap – Gy11*. http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954/amnesplaner_och_kurser_for_gymnasieskolan_2011/subject.htm;jsessionid=ECB5AB9FCB2B12BBD376F3ACBA796D86?subjectCode=REL (tillgänglig 2011-12-13)

Svenska Dagbladet (2010, 10 oktober). *Kristendomen ska prioriteras i skolan.*

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/kristendomen-ska-prioriteras-i-skolan_5483341.svd

(tillgänglig 2011-12-13)